

NEKATERI VIDIKI UPORABE KONCEPTA INDIVIDUACIJE C. G. JUNGA

193

SOME ASPECTS OF APPLICATION OF THE C. G. JUNG'S INDIVIDUATION CONCEPT IN THE PROCESS OF SUPERVISION

Janko Stergar, *prof. soc. in zgod.*,

podipl. štud. prog. Supervizija, osebno in organizacijsko svetovanje

Pedagoška fakulteta, Ljubljana

Strossmayerjeva 11, 2000 Maribor

janistergar@gmail.com

POVZETEK

V prispevku je predstavljen poskus aplikacije teoretskega koncepta individuacije v polje supervizije. Individuacija je koncept procesa rasti in razvoja posameznika. Razvil ga je C. G. Jung s svojimi učenci v krogu analitične psihologije. V prispevku je prikazan vpliv supervizijskega procesa na proces individuacije pri supervizantih. Teoretično so predstavljeni posamezni cilji supervizije, ki so interpretirani z individuacijskega zornega kota. V empiričnem delu so analizirana letna poročila supervizijskega procesa, kjer so bili prepoznani nekateri pokazatelji, da je med supervizijo prihajalo do procesa individuacije pri supervizantih. Na koncu podam tudi svojo prvo izkušnjo s supervizijo, kjer je prav tako prišlo do nekaterih individuacijskih premikov. Koncept individuacije lahko apliciramo v polje supervizije kot pripomoček supervizantom pri prepoznavanju svoje umeščenosti in smeri razvoja v individuacijskem procesu.

KLJUČNE BESEDE: *supervizija, individuacija, proces.*

ABSTRACT

This article presents an attempt of application of theoretical individuation concept in the field of supervision. The concept of individuation is a process of growth and development of the individual. It was developed by C. G. Jung and his students in a circle of analytical psychology. The article presents the impact of the supervision process on the process of individuation in the supervisee. Specific objectives of supervision, interpreted from the individuation angle/point of view, are presented in theoretical part. Empirical part includes analysed annual reports of the supervision process. Some indications of individuating process in supervisee that arose during the course are identified. At the end, my first experience with supervision is introduced, where also some shifts of individuation process were detected. The individuation concept can be applied in the field of supervision as a tool for supervisee in identifying their location and the direction of development in the individuation process.

KEYWORDS: *supervision, individuation, process.*

UVOD

Prispevek s tem naslovom sem¹ si izbral z razlogom². Ne gre za ‚klasičen‘ znanstveni prispevek, ampak prej za eksperiment, poskus aplikacije koncepta individuacije v polje supervizije. Skušal bom zlit polje nekdanjega interesa za analitično psihologijo³ s poljem supervizije. Pri

¹ V seminarski nalogi bom za svoje videnje posamičnih fenomenov, konceptov uporabil prvo osebo ednine. Pridružujem se Kordešu (2004), ki pravi, da gre pri vsakem pisanju, tudi znanstvenem, za osebno pričevanje. Nismo vsemogočni opazovalci objektivnih resnic, ampak smo opazovalci in razlagalci svojega videnja le-te, pri čemer ne gre za negacijo razuma.

² Naslov, ki sem si ga izbral, ni bil nikakršno naključje. Carl Gustav Jung je ‚moj spremljevalec‘ že kar nekaj let. Med dodiplomskim študijem sociologije mi je predstavljal izziv, kako njegovo teorijo, koncepte vpeljati v polje sociološkega.

³ Analitična psihologija: jungovska smer psihoanalize. Glavni predstavnik in njen ‚ustanovitelj‘ je C. G. Jung. Smer se je utrdila po razhodu Junga in Freuda zaradi različnega pojmovanja nekaterih konceptov (npr. libido, narava nezavednega in psihičnega), pa tudi uporabljenih metod in pristopov.

pisanju prispevka je, če parafraziram Trstenjaka (1992), svetovnonazorska strast prebila znanstveno zadržanost. Dodatno motivacijo za pisanje pričujočega dela sem začutil, ko sem čisto po naključju prebral intervju Mete Kušar (2001, str. 53) z Damjanom Ovsцем, ko ta pravi:

„Življenjskosti ne bodo držali pokonci najnižji, tisti, ki se ne zavedajo samih sebe, ne okolja ne preteklosti in ne sedanjosti. Samo resnično zelo razvit individuum lahko dela v prid družbe. Individuacija pomeni razširjanje zavesti, da vemo, kaj smo in kdo smo, ter to zavestno živimo. Nikamor naprej ne vidimo, če ne širimo zavestnega življenja.“

V trenutni družbi tveganja, kot nam jo opisuje Ulrich Beck (2001), kjer gre za popolno dezorientacijo družbe in njej pripadajočega posameznika, „se pot individuacije lahko razume kot resen poskus pariranja tej dezorientaciji z aktiviranjem ustvarjalnih sil njegovega nezavednega in njihovim zavestnim vključevanjem v psihično celoto“ (Jacobi, 2000, str. 192).

V prispevku predstavim koncept individuacije, da bi bil ta razumljivejši. Nato se osredotočim na nekatere lastnosti koncepta, ki bi nam lahko pomagale pri njegovi aplikaciji v polje supervizije (Sebstvo, združevanje nasprotij). Predstavim tokove in poti individuacije, kjer se za trenutek dotaknem Jungovih za nekatere najbolj kontroverznih pojmov arhetipov in kolektivnega nezavednega.

V nadaljevanju je raziskana supervizija; predstavljena je široka paleta razumevanja samega koncepta, preko njenih ciljev so vpeljeni tudi nekateri vidiki individuacije, s čimer sem skušal raziskati, če lahko na teoretičnem nivoju govorimo o sproženih individuacijskih procesih pri supervizantih. Pregled ugotovitev nekaterih raziskav je interpretiran iz ‚individuacijskega‘ zornega kota.

V analizi evalvacij so analizirane tri letne evalvacije/poročila supervizijskega procesa, ki je potekal s študentsko populacijo v sklopu izbirnega predmeta na pedagoški fakulteti v Ljubljani. Zavedam se, da analiziran vzorec ni v popolnosti (strogo znanstveno) takšen, s kakršnim naj bi razpolagal, in tudi da ne zagotavlja možnosti poenostavitve ugotovitev na širšo populacijo, pa še kaj bi se našlo. Kot rečeno, gre bolj za poskus, za neko ‚tipanje terena‘ in zarisovanje nekaterih vzporednic in ne za strogo dokazovanje.

V nadaljevanju empiričnega dela opišem svoje videnje supervizijskega procesa, nekaterih dogodkov, občutij, ki bi lahko nakazovali, da je šlo vsaj za ‚zametke na moji poti individuacije‘. Spolzosti terena, na katerega se podajam, se zavedam, kar se bo opazilo tudi v sklepnih ugotovitvah.

NAMEN

V prispevku sem si zastavil raziskovalno vprašanje, ki se glasi: *Kako lahko koncept individuacije C. G. Junga apliciramo v supervizijski proces?* Izhajajoč iz zastavljenega raziskovalnega vprašanja, je bila zastavljena tudi naslednja teza: *Proces individuacije supervizanta lahko vidimo kot enega izmed ciljev supervizije.* Namen analize evalvacij je pokazati, da lahko tudi v superviziji govorimo o neke vrste individuacijskem procesu supervizantov.

METODE

V prispevku sem se v večji meri posluževal teoretskega načina dokazovanja zastavljene teze in orisa odgovora na zastavljeno raziskovalno vprašanje. V analiznem delu sem sledil fenomenološkimi izhodiščem razumevanja znanosti in znanstvenega aparata. Analiziral sem tri zaključna letna poročila o supervizijskem procesu in svoje poročilo: v pregledanem gradivu sem skušal zaznati posamezne ‚elemente‘ individuacije, pri čemer se zavedam težavnosti iskanja njenih ‚indikatorjev‘, ki bi dokazovali, da supervizijski proces vzpodbuja njen razvoj.

IZSLEDKI

KAJ JE IN KAJ NI INDIVIDUACIJA?

Na začetku velja narediti razmejitev v razumevanju pojmov: nekateri namreč zamenjujejo pojma individuacija in individualizacija – individualizacija je v socialnopsihološki literaturi označena kot proces

oblikovanja subjekta v času pozne moderne, kjer gre za uvajanje pluralne in decentrirane oblike subjektivnih struktur. Proces, ki je v sebi globoko protisloven (Nastran Ule, 2000). Jung (1984) je mnenja, da prihaja zaradi nerazlikovanja obeh konceptov do zmede; pri individualizaciji naj bi šlo za namerno poudarjanje in izpostavljanje posameznikovega položaja napram kolektivnim obvezam, medtem ko individualizacija pomeni dokončno, boljše, popolnejšo izpolnitev obenem vseh kolektivnih določil v človeku (Jung, 1984; Trstenjak, 1992). V nekem smislu je individualizacija izkušnja rasti makrokozmosa, ki se dogaja v mikrokozmosu – vesoljnega, ki se pojavlja v posamezniku (Pascal, 1999).

Jung vidi v individualizaciji osrednji pojem poznavanja samega sebe in s tem psihoterapije nasploh. Individualizacija kot smisel in vrednost ozaveščanja v nezavednem ostalih delov osebnosti, kar človeka vzpodbuja, da se zavestno odloča, in mu pomeni hkrati izziv za etično ravnanje, s tem pa se usmeri k prenovi celotne osebnosti (Trstenjak, 1992).

Jungova glavna preokupacija je bila, kako pride človek do celote, do samega sebe, kako se uresniči osebnost. Človek je zanj vselej na poti do uresničenja celote, do popolnosti, je na poti k uresničenju človeških sanj o večnem blaženstvu (prav tam). Če mu uspe do tja priti, pa je že drugo vprašanje. Jung ni želel meriti človekovih karakteristik kot takih, ampak je teoretsko in izkustveno proučeval poti, na katerih človek najde samega sebe. Iskanje, ki lahko traja vse življenje - tudi za individualizacijo velja podobno (Jung, 2011).

Z individualizacijo postane človek enkratno bitje, doseže svojo enkratnost na ravni posameznika in družbe ter svojo nezamenljivost in neponovljivost. Smisel individualizacije je razvitje prvotne, potencialne celote, ki je položena v človeško naravo, v njej utemeljena. Gre za skladnost med logosom in erosom, gre za prevrednotenje nasprotujočih si življenjskih polov (Trstenjak, 1992).

Individualizacija je za večino ljudi bolj proces kot dosegljiv cilj. Proces individualizacije je po eni strani spontan, naraven in avtonomen proces, vsakemu človeku vrojen pretok psihe, čeravno se tega ne zaveda. Pod določenimi okoliščinami, kot je npr. analitična aktivnost, se lahko pospeši, intenzivira, naredi zavesten, se zavestno doživlja in obdeluje z različnimi metodami, ki pomagajo človeku doseči večjo zaokroženost, popolnost (Jacobi, 2000).

Namen individuacije je z ene strani osvobajanje Sebstva od napačnega plašča Persone⁴ in z druge strani od sugestivne moči nezavednih slik (Jung, 1984).

INDIVIDUACIJA - PRESEGANJE IN ZDRUŽEVANJE NASPROTIJ - ENOST TER NASTANEK SEBSTVA

Individuacija je proces, ki pelje k najvišji smiselnosti v življenju, potem ko se je naš ego sporazumel z različnimi obrazi nezavednega. Psihična celost namreč ne more nastati, če obstaja konflikt med interesi zavestnega in nezavednega. Oboje je pomembno. Upoštevati je potrebno zavestno sfero z logičnimi in razumnimi zanimanji, manj organiziranemu življenju nezavednega pa bi morali dovoliti, da se izrazi. Srečevanje in spoprijemanje obeh polovic je Jung imenoval individuacijski proces (Pascal, 1999).

Sebstvo je sestavljeno iz vseh prvin, ki določajo psiho, ima lastno namenskost ne glede na želje in predstave ega. Sebstvo je subjekt celovitosti, torej vključuje tudi nezavedno psiho. V nezavedni domišljiji se Sebstvo pogosto pojavlja kot t. i. izdelana osebnost. Sebstvo je v nekem smislu nezaveden načrt, kakšen naj bi bil ego v realnem svetu.⁵ Ego dobi jasen vtis, da je zgolj odsev nečesa večjega v globinah

⁴ Persona je del Jaza, ki je obrnjen proti okolju, navzven, proti družbi. Je neke vrste socialni jaz in predstavlja kompromis med posameznikom in družbo. Persona mora upoštevati tri faktorje: 1. o idealnem Jazu oziroma o željeni sliki, ki jo vsak človek nosi v sebi, po kateri je ustvarjen in v skladu s katero želi delovati; 2. o splošni sliki, ki si jo dotično okolje ustvarja od človeka, ki odgovarja njenemu okusu in idealu; 3. o psihično in fizično danih okoliščinah, ki ostvaritvi Jaza postavljajo svoje meje (Jacobi, 2000).

⁵ Tukaj me zadeva spominja na Webrovo pojmovanje t. i. idealnih tipov v polju sociologije (prim. Haralambos in Holborn, 2001), ki so nek teoretični konstrukt, ki ga ni možno v popolnosti doseči tudi v realnem življenju. Obstajajo pa naši poskusi približevanja.

nezavednega, in ni več absolutno avtonomen in središče osebnosti.⁶ Jung je bil mnenja, da so vsi naši najvišji in poslednji nameni ter prizadevanja usmerjeni k točki doseganja Sebstva. Sebstvo spodbuja individuacijo. Na različne načine skuša povezati ego z vsemi zmožnostmi psihe, z vsem, kar bi sploh lahko postali. Na grobi biološki ravni se Sebstvo kaže v organskih delih možganov, ki zahtevajo integracijo in zavestno orkestracijo, katerih prave narave ni mogoče opisati z besedami ali dojeti z razumom; ta proces je mogoče opisati le z vidika desne polovice možganov – s prisposodobami, poezijo, miti, analogijami, alegorijami, simboli (Pascal, 1999). Ko skuša Sebstvo združiti dozdevno nespravljliva protislovja, se ne more vedno izogniti bolečini. Ego se postopoma umika in Sebstvo zavzema središče osebnosti. Sebstvo ima kompenzacijsko funkcijo med znotraj in zunaj, pri čemer gre za nekakšen postulat, ki nam je psihološko blizu, se ga pa znanstveno ne da dokazati (Kosovel, 1996; Trstenjak, 1992).

Pascal (1999) je mnenja, da lahko z resno in odločno psihospiritalno disciplino, predanostjo in iskrenostjo pridemo do osvobajajočega samospoznanja. Preko znanja o sebi nastaja zavest, ki ni več zaprta v majhnem svetu ega, temveč svobodno sodeluje v širšem svetu objektivnih interesov. Ta širša zavest ni nič več tisti občutljivi, sebični sveženj osebnih želja, strahov, upov in ambicij, ki so ga nezavedne nasprotno težnje morale vedno kompenzirati ali popravljati; zdaj je to funkcija odnosov s svetom objektov (torej z zunanjo objektivno realnostjo), ki posameznika pripelje v popolno, zavezujočo in trajno zvezo z velikim svetom. Napetost med »zunaj in znotraj« izgine. Trstenjak (1992) pravi,

⁶ Na tem mestu velja vpeljati malodane poetični opis tega: „Ko prestopimo ozke meje ega, se naša individualnost ne izgubi, temveč se širi v neskončnost. Gre za spiralni dvig na novo gledišče, od koder imamo nov, objektivnejši pogled nase, na druge in na dogajanje. To je odrešitev. To je individuacija. Kar smo imeli za uničujočo katastrofo in čustveno zmešnjavo, smo preprosto prerasli – s potrpljenjem in pripravljenostjo mirno sprejeti še posebej kritične okoliščine. Smo odsev boga – a delec ne more nikoli razumeti celote, celoto lahko le izkusi; zato mora najprej umiriti in utišati razpravljajoči um in čustva, funkciji vrednotenja. Ko bomo našli notranjo tišino, se bomo prebudili in spoštljivo gledali na svoje življenje. Zajela nas bo vedrina in mirnost. A usmerjeni moramo biti k enem cilju. Individuacija je zavestno utelešenje enkratnosti božje misli, s katero je bil ustvarjen vsak izmed nas. Skrita je v jedru našega bitja, le dovolj globoko moramo pogledati in v pravi prostor, da jo vidimo. Gledanje jo vzpodbudi k dejavnosti in odpiranju, kot da bi jo napolnili z energijo osredotočene pozornosti“ (Pascal, 1999, str. 220, 221).

da naj bi človek tudi v prizadevanju za prilagoditvijo notranjosti z zunanjim svetom uresničeval sam sebe. Gre za postopno prepuščanje zavestnega jaza podzavesti in njenim arhetipom.

Celovitost osebnosti se doseže, ko so nasprotni protipari relativno izdiferencirani, ko sta oba dela psihe – zavedno in nezavedno – vzajemno povezana in stojita eden proti drugemu v življenjskem odnosu. Nezavedno se nikdar ne more v popolnosti narediti zavestno, kar zadržuje nek energetski potencial. Celovitost je kot nedosegljiv ideal, h kateremu gre stremeti, in ni nujno cilj, ampak bolj smer, kaŕipot. Da se lahko razvoj nadaljuje, se mora vsaka nova stopnja integracije podrediti nadaljnji transformaciji. Individuacijski impulz ustvarja stanje, v katerem se jaz s Sebstvom poveže, ne da bi se z njim poistovetil. Iz tega stanja se rodi bolj ali manj trajen dialog med zavestnim jazom in nezavednim ter hkrati tudi med zunanjo in notranjo izkušnjo. Dvojni razcep (zavedno in nezavedno, subjekt in objekt) se torej zaceli, ko dosežemo stopnjo individuacije, enotno stvarnost (Edinger, 2004).

Izvorna nezavedna popolnost in enost z življenjem, iz katere smo izšli, se lahko delno obnovi na zavestni stopnji. Sodobni človek naj bi obnovil stik z naravno plastjo svoje duše, ki doumeva življenje kot organsko celoto. Bežen pogled v proces odstre posamezniku nov pogled na spremenljivost človeškega življenja (Edinger, 2004).

Individuacija je duhovno potovanje k celoti; gre za novo sintezo med zavednim in nezavednim, občutek pomirjujočega sprejemanja in hkratne odtujenosti ter zavedanje pomena življenja. Škamperle (1996) je mnenja, da je izraz Sebstvo možno prevajati kot samstvo,⁷ a ima ta pojem patrističen značaj in s tem asociira na puščavniško askezo, medtem ko je Jung skušal predvidevati integracijo nezavednega v zavest in s tem očiščenje potlačenega materiala, ki prek arhetipskih form transcendirata individualni personalni jaz v smeri nove psihološke enote: združitev individualne duše z dušo sveta.

⁷ Zanimiva je primerjava s konceptom samosti, ki pa ga ne smemo zamenjevati z osamljenostjo. Prepričan sem, da je Jacobijeva imela v mislih samost, kot jo vidi Svetlana Makarovič. Besedo je razložila kot presežek, ki ti omogoča nemoteno ustvarjanje. Pravi, da samost dejansko živi, da gre za odzivanje na impulze, za usklajenost s seboj, samosvojost, spontanost (Vistoropski, 2009).

POTI IN TOKOVI V INDIVIDUACIJI

Po mnenju Junga lahko človek doseže individuacijo na dva načina⁸: prvi je intuitivno nezaveden z naravno zanesljivostjo (lahko tudi pod vplivom višjih, religioznih nagibov), kjer analiza ni potrebna. Drugi je zavestna pot pod vplivom analitične izkušnje, kjer gre za dialog med analizandom in analitikom.⁹ V tem dialektičnem procesu gre predvsem za razumevanje samega sebe, ozaveščanje posameznih vsebin pa tudi za delo na nezavednih vsebinah. Pri tem ne moremo pričakovati hitrih in nebolečih poti do spoznanja. V teh primerih gre za intenzivno analitično delo, ki se koncentrira na notranji psihični proces, kjer se z maksimalnim aktiviranjem vsebin nezavednega mehča vsa nasprotja, spoznava njihova struktura in vodi skozi vse nevarnosti, sloj za slojem proti jedru, Sebstvu (Jacobi, 2000).

Tok procesa ni linearen, temveč gre za labirint. Jakobijeva (prav tam) je mnenja, da ni vezan na točno določeno časovno obdobje, ampak je to stvar posameznika. Do procesa lahko prihaja spontano ali pa preko analize. K procesu individuacije lahko človeka pripeljejo tudi nenadne in hude izgube v življenju in fizična bolezen, psihološke in fiziološke spremembe sredine življenja; proces staranja, zavedanje smrtnosti, spremembe v odnosih, razlike v preferencah in interesih zahtevajo od posameznika, da se posveti psihološko globljim zadevam, ki imajo idiografski in univerzalni pomen (Freedle, 2006).

Tok individuacije je nakazan v grobih črtah in kaže znake formalne zakonitosti. Sestoji iz dveh delov, ki imata nasproten predznak in se vzajemno pogojujeta ter dopolnjujeta: iz prve polovice in iz druge polovice življenja.

Cilj prvega dela je posvetitev v notranjo stvarnost, ki se konča s čvrstim formiranjem ega, diferenciranjem osnovne funkcije in dominantnega načina zavzemanja stališč ter z razvojem ustrezne Persone (več o tem v nadaljevanju); gre torej za prilagajanje in vključevanje človeka v njegovo okolico.

⁸ Fordhamova (1975) se s tem ni strinjala: po njenem mnenju obstaja zgolj ena pot individuacije in ne dve, kot je trdil Jung. Proces je lahko izkrivljen ali skrit ali oviran ali pa doseže poseben namen šele takrat, ko je ozaveščen.

⁹ Poimenovanja analitik, analizand, terapija, analiza se nanašajo na t. i. Jungovo analitično psihologijo in ne freudovsko psihoanalizo.

Cilj drugega dela je poglobljen uvid v samega sebe in poznavanje človeka, k refleksiji dotlej nezavedno zaostalih in preostalih črt bitja, k njihovemu ozaveščanju in s tem do zavestne notranje ter zunanje odnosnosti človeka v zemeljski in kozmični sklop sveta (Jacobi, 2000).

Poti in označbe individuacijskega procesa se pojavljajo v določenih arhetipskih simbolih, katerih način formiranja in pojavljanja variira – odvisno od posameznika.¹⁰ Potrebno je prepoznavanje in poznavanje raznih mitologij, umetnosti in simbolnega razumevanja zgodovine človeštva. Za podrobnejši opis simboličnih likov, ki so značilni za osnovne etape tega procesa (Senca, Anima in Animus, arhetipi duhovnega in materialnega principa in Sebstvo), tukaj ni prostora.

SUPERVIZIJA IN POSKUSI APLIKACIJE INDIVIDUACIJE V NJENO POLJE

Definicije supervizije

Beseda supervizija ima več pomenov. Izvorno pomeni nadziranje (super=nad, videre=videti), kar lahko razumemo kot neke vrste kontrolo ali pa kot nek pogled, zrenje na naše delo od zgoraj navzdol oziroma z razdalje, kar nam omogoča boljše zaznavanje in razumevanje dogodkov. Opredelitev in uporab besede v različnih kontekstih je veliko (Kobolt in Žorga, 2006).

Najbližja se mi zdi opredelitev, da je supervizija posameznikova refleksija o tem, kar poklicno vidi, misli, čuti in dela z namenom večjega in boljšega zavedanja lastnih miselnih in vedenjskih strategij, pridobivanja novih vidikov; da vidi svoje delovno področje obogateno z

¹⁰ Na tem mestu se velja zgolj površinsko obrniti na Jungova najbolj ‚delikatna‘ pojma, in sicer na pojem kolektivnega nezavednega in pojem arhetipa, ter z njima povezane pojme. Izvor človekovega delovanja je po Jungovem mnenju orjaško območje kolektivnega nezavednega, nekakšen nezavedni rezervoar globinske modrosti celega človeškega rodu, ki ga, neznano kako, podeduje posameznik. V duševnosti posameznika vznika ta nezavedna dediščina v obliki mogočnih prapodob, ki jih je Jung imenoval arhetipi. Med najpomembnejšimi arhetipi, ki vodijo naše delovanje (ponavadi mimo naše volje), so arhetipi Sebstva (prapodoba popolne osebnosti), Sence (prapodoba nagonске in živalske sle in moči), Persone (naš javni, socialni jaz), Anime in Animusa (pralik ženske in moškega, ki je v vsakem izmed nas). Posameznik mora v svojem razvoju uravnovesiti številna notranja nasprotja; tako se lahko usmeri k večji popolnosti in modrosti, ki je značilna za samouresničeno, celovito osebnost (Musek, 1996).

alternativami ter se zmore zavestno odločati za spremembe pri svojem delu. Supervizija se posveča predvsem motnjam in problemom, ki so vezani na poklicno polje. Nekateri pa govorijo o integraciji profesionalnih znanj in spretnosti, profesionalnem in osebnostnem razvoju strokovnega delavca, ki dela na takšnem področju, na katerem so odnosi med njim in drugimi pomembna delovna prvina (prav tam). Prihaja do izgradnje profesionalne identitete, ki se na ta način stabilizira, kar omogoča posamezniku boljše delo na lastnem področju (Wilke, 1995).

Tudi sam sledim ugotovitvam, da se supervizijski proces nanaša prvenstveno na profesionalno področje, da pa gre prav tako za integracijo in razvoj osebnostnega področja. Pridružujem se Gustavu Dreifussu (1995), ki supervizijo razume kot učenje in kot orodje, ki pomaga posamezniku ozaveščati nezavedne vsebine. Supervizant se tako lažje spozna (kot profesionallec) in najde svoj osebni stil pri delu. Napredek (Ulanov, 1995) je rast profesionalnih veščin in profesionalne identitete. Supervizanti najdejo in ustvarijo svoj lasten osebni stil, pri čemer skuša avtor kot supervizor vedno znova ugotavljati, kako so se razvile supervizantove profesionalne veščine in poglobila osebna identiteta. Ulanov (prav tam) se osredotoča na ekspanzijo osebnega stila supervizanta pri opravljanju svojega poklica (v tem primeru analitika). Supervizant naj bi povečal znanje o veščinah pri svojem delu, povečala naj bi se njegova sposobnost, da najde in uporabi znanje drugih. Pokazatelj napredka je sposobnost »kreativne observacije«, ki se vedno prepleta s teorijo. Supervizija pomeni ustvarjanje atmosfere, kamor lahko supervizanti prinesejo svoje napake, nerodnosti, vpglede, inspiracijo, talent. Okolje mora biti torej dovolj varno. Ljudje morajo postati živi v svojem delu, uživati v njem na najbolj osebni način. Ko supervizija uspe, se pokaže tako, da se vsem udeležencem poveča psihični prostor. Počutijo se svobodnejši pri elaboraciji, predstavljanju in reflektiranju svojega dela.

„Napredek v superviziji je zatorej vedno razvoj osebnosti supervizanta“ (Dreifuss, 1995, str. 151). Supervizija je – podobno kot individualizacija – evolucijski, dinamičen proces. V njem naj se ustvarja prostor, kjer se supervizant lahko igra, eksperimentira z idejami, raziskuje možne pristope in se lahko v večji meri zaveda tega, kar že ve, kot tudi tega, kar potrebuje za napredek v vedenju. Gre za prevzemanje profesionalne odgovornosti za svoja dejanja in za bazičen odnos preizpraševanja ter

raziskovanja, kar je bistvo učenja in esencialna substanca supervizije (Reggiori, 1995). To omogoča razvoj tudi na osebnem področju.

Nekatere povezave (ciljev) supervizije in individuacije

V tem poglavju bom poskušal posamezne prvine individuacije povezati s cilji supervizije. Cilji supervizije so mnogostranski. Zajeti so v različnih izrazih: refleksija opravljanja poklica, širjenje in poglobljanje poklicne kompetence, izboljšanje kakovosti poklicnega delovanja.

V nadaljevanju predstavim cilje, ki jih izpostavita Kobolt in Žorga (2006), ter jih skušam pri opredelitvi povezati s posameznimi izhodišči in zastavitvami individuacije:

- Poklicno učenje
- Konstrukcija nove resničnosti

Ukvarjanje s tem, kako zaznavam in dojemam svojo poklicno realnost in ali to, kar vidim jaz, ustreza tistemu, kar vidijo drugi. Če se ti dve percepciji ne ujemata, ponovno sledi vprašanje, ki nam pomaga preveriti ali spremeniti zorni kot gledanja. V superviziji se torej ukvarjamo tudi s t. i. meta-komunikacijo.
- Gledati na svet sistemsko (globalen cilj)

V procesu supervizije naj bi strokovnjak prepoznaval delovanje posameznih sistemov, ugotavljal svojo vlogo in mesto, svojo določenost in tudi možnosti spreminjanja svojega dela ter delovanja subsystemov. Avtorici poudarjata, da se ta cilj navezuje na Lewinovo teorijo polja, ki trdi, da lahko sistem razumemo le, ko ga poskušamo spremeniti.
- Učenje krožnega (cirkularnega razumevanja)

Povezav dejavnosti na področju dela z ljudmi ne moremo razumeti, če upoštevamo zgolj linearne načine razlag (vzrok – posledica). Gre za učenje krožnega razumevanja pojavov, pri čemer uvedemo interaktivni diskurz, ki poudarja pomen povratnih sporočil, internaliziranih pravil in norm, ki bolj kot dejanske okoliščine določajo stil in tip ravnanja, doživljanja sebe in ljudi,

s katerimi delamo. Za odnose med ljudmi velja večrazsežnostna, krožna soodvisnost.

S to ugotovitvijo se strinjam; zdi pa se, da gre za enake procese tudi na nivoju posameznika, o čemer sem govoril pri definiciji supervizije in (ne)ločevanju ‚profesionalnega‘ in ‚osebnostnega‘ dela posameznika.

Tudi pri procesu individuacije ne gre za linearen proces; gre za labirint,¹¹ iskanje prave poti, kjer pa lahko tudi zaideš oz. ne najdeš izhoda.

- Kreativno reševanje poklicnih vprašanj

Supervizant se uči analize svojega sedanjega poklicnega ravnanja in videnja ter iskanja novih rešitev za stare probleme. Išče nove poti, drugačne od tistih, na katerih se je počutil varnega, kjer so stvari potekale utečeno in predpisano.

Kreativnost se nanaša na individuacijski proces, ki zahteva, da se nezavedne ali predzavedne funkcije in vsebine povzpnejo v večje stanje zavesti. Pri individuacijskem procesu se ljudje naučijo priti v stik ne zgolj s svojimi superiornimi funkcijami in odnosi do realnosti, ampak tudi z inferiornimi funkcijami, ki lahko dosežejo veliko stopnjo diferenciacije pri posamezniku, ki je značilna za kreativnega človeka; Jung je bil mnenja, da kreativni človek ni konformen družbenim normam. Za kreativne ljudi naj bi bila značilna fleksibilnost: dobro prenašajo tenzije nasprotij in se znajo soočiti s paradoksi, tako da se pomikajo od ene funkcije do druge, kar pač situacija zahteva (Loomis in Singer, 1978).

- Spraševanje supervizanta o njegovem strokovnem in osebnem deležu ter deležu ustanove v odnosu do tistega, s katerim dela

Gre za supervizantov strokovni in osebni delež v odnosu do tistega, s katerim dela, in delež ustanove, ki sodeluje s pravili in omejitvami ter postavljanjem okvirov. Sprašuje se, kako vnašati v delo novosti, kje lahko pričakuje ovire, odpore.

¹¹ Labirint je bil Jungova priljubljena metafora, s katero je opisoval kompleksno naravo človeške psihe.

Tudi pri procesu individuacije prihaja do združitve delov kolektivnega in osebnega (ne zgolj nezavednega) v integrirano celoto. Schmidt (2005) poudarja, da individuacija zahteva integracijo osebnih in kolektivnih elementov. Pri individuaciji naj bi torej prišlo do odtujitve, razdora z emocionalnimi odnosi, kjer prevladujejo predvsem projekcijski mehanizmi, ki so povezani z emocionalnimi vezmi z drugimi. Tudi vezi same se namreč spremenijo, transformirajo.

- Naloga supervizije je, da oblikuje za vse udeležence varen učni prostor, ki bo omogočil nove uvide o poklicni vlogi v spreminjajočih se pogojih.

Cilj supervizije je torej tudi oblikovanje varnega prostora, kjer bo možno učenje, ki bo omogočilo nove uvide v spreminjajočih se pogojih, ki jih človek ponavadi razume kot nasprotno stalnim, nespreminjajočim se pogojem, ki dajejo (lažen ali vsaj začasen) občutek varnosti v nekem trenutku.

Uvid se nanaša na pridobivanje zavesti, ozaveščanje tega, kar je bilo pred tem nezavedno. Kako do tega priti, je pomembno tudi v superviziji. Gee (1998) se je odločil za sistematično proučevanje tega problema; ugotovil je, da ga je do uvida pripeljal njegov odnos s supervizantom, ki je ključni element njegove vzpostavitve.

Gee (prav tam) je mnenja, da obstajata dva uvida: ‚ego-uid‘ in ‚self-uid‘, pri čemer ne gre za strogo distinkcijo, temveč za način njunega nastanka (in obstanka).

Ego-uid: izvajanje zavestnih povezav aspektov materiala, ki nam ga je dal pacient/supervizant in vsebuje primerjavo med njegovim sedanjim vedenjem in njegovo preteklo izkušnjo.

Self-uid: pri razumevanju tega uvida izhaja Gee (1998) iz intersubjektivnega polja, ki ga razume kot proces, ki vsebuje supervizanta in supervizorja. Oba na začetku izgubita del svojih meja, tako da sta v stanju nezavedne identitete v določenih delih svoje psihe. Med procesom, ki ga je Gee prvotno opazoval v analitični situaciji, sami pa bomo potegnili določene vzporednice s supervizijo, se supervizor počasi loči, diferencira iz stanja nezavedne identitete s supervizantom. Nastane nova identiteta in

izboljšano stanje individualnosti. Interpretacija je torej mesto separacije in diferenciacije. Self-uvид ima po mnenju avtorja večji transformacijski potencial. Kot rezultat separacije od objekta se ego posameznika počasi reintegrira, k čemur pripomore ustrezen odnos med supervizorjem in supervizantom.

Ti self-uvidi vključujejo stanja nezavedne identitete med supervizorjem in supervizantom, ki je pomembno za razvoj uvida. Diferencirani deli osebnosti vzpodbujajo individuacijo, kar pa ni možno brez poprejšnje vpletenosti v intenzivni medosebni odnos (Gee, 1998).

Razvoj v superviziji

Danes vemo, da človekov razvoj poteka¹² celo življenje. Pri razvoju gre za spremembe v psihični organizaciji posameznika. Tudi pri odraslih prihaja do razvojnih sprememb, pri čemer ne mislimo zgolj fizičnega dozorevanja in socialnih pritiskov okolja, ampak tudi želje, pričakovanja in vrednote posameznika, ki se razvija. Sodobni pogled na razvoj se poslužuje kontekstualnega principa; posameznik s svojim okoljem ustvarja kompleksno celoto, zato je pomembno, kako se odvijajo usklajevanje, medsebojno delovanje in združevanje različnih stališč posameznika.

Razvoj je torej proces in ne stanje; izhaja iz stalnega vzajemnega odnosa med posamezniki, ki se učijo, in prav tako aktivno okolico, ki se spreminja. Na človeka vplivajo torej okoliščine, na katere je sposoben reagirati in tudi ustvarjati. Nekateri od ustvarjalnih pristopov so lahko reflektiranje, osmišljanje in integriranje izkušenj, kar je tudi namen profesionalne supervizije (Žorga, 2009).

¹² Pri konceptu individuacije pa tudi pri razumevanju pojma ‚napredek‘ se mi prične vrvitati v ospredje ideološkost samega pojma ‚napredek‘ in z njim povezanega ‚razvoja‘; razvoj in napredek kot kaj? Napredek kot nek linearni razvoj človeka? Od slabšega k boljšemu, od manj razvitega k bolj razvitemu, od enostavnega k zapletenemu? Morda bi se kazalo najprej ustaviti in razgraditi oz. razčleniti in kritično pogledati ideološko polje napredka in razvoja, kajti zdi se, da gre za zelo spolzek in na nek način nevaren teren, na katerega lahko stopimo tudi kot bodoči supervizorji. Ali se na ravni psihičnega resnično razvijamo linearno; ali je nujno, da je naše življenje zgolj v smeri boljšega? Življenje je vse kaj drugega kot linearna hoja k boljšemu jazu, je verjetno bolj krožno spiralno pomikanje v neko smer, pri čemer ni nujno, da gre za smer boljšega, višjega ipd.

Žorga (prav tam) opisuje in primerja ciklus prehajanja (Hopson) in krivuljo kompetentnosti (Hayeva), ki nam približata proces individualnih sprememb¹³, ter ugotavlja, da napredovanje pripelje posameznika do spremembe v poznavanju sebe in sveta, v katerem živi. Takšna sprememba zahteva tudi ustrezne spremembe v njegovem obnašanju in v odnosih. Uspešno soočanje s pomembnimi življenjskimi dogodki in njihovo obvladovanje z iskanjem novih rešitev in obrazcev obnašanja omogoča posamezniku rast in duhovni razvoj. Tudi v superviziji superviziranci prehajajo skozi podoben cikel.

Napredek je rast profesionalnih veščin in profesionalne identitete, kjer supervizanti najdejo in ustvarijo svoj lasten osebni stil. Ulanov (1995) skuša kot supervizor vedno znova ugotavljati, kako so se razvile supervizantove profesionalne veščine in poglobila njegova osebna identiteta. Osredotoča se (kot supervizor in analitični terapevt) na ekspanzijo osebnega stila supervizanta pri opravljanju svojega poklica (v tem primeru analitika). Supervizant naj bi povečal znanje o veščinah pri svojem delu, povečala naj bi se njegova sposobnost, da najde in uporabi znanje drugih. Pokazatelj napredka je sposobnost »kreativne observacije«, ki se vedno prepleta s teorijo.

Procesi ozaveščanja, integracije in samorazvoja v superviziji v luči analitične psihologije

Supervizija je proces, ki vzpodbuja razvoj v odraslosti (Žorga, 2007), rast in razvoj profesionalnih in osebnih selfov supervizantov.¹⁴

Posameznikov razvoj je kompleksen, multideterminiran in integriran proces, ki poteka progresivno od spočetja do smrti. Pri odraslem psihični razvoj teži k večji diferenciranosti in integriranosti nekaterih

¹³ Proces sprememb naj bi šel skozi sedem faz. Na začetku je odrevenelost (šok, imobilizacija), ki ji sledita evforija/obup in nato zaničanje dogodka. Skladno s tem raste in pada (ali obrnjeno) občutek kompetentnosti, učinkovitosti oz. samospoštovanja. Krivulja spremeni smer šele, ko se je posameznik pripravljen soočiti z realnostjo in jo sprejeti; tedaj se občutek kompetentnosti, razpoloženje in učinkovitost ponovno popravijo. Proces se nadaljuje s preizkušanjem novih obrazcev vedenj, njihovega osmišljanja (uporabe) in integracije. V zaključni fazi se običajno ponovno vzpostavita kompetentnost in samospoštovanje na višji ravni, kot sta bila pred začetkom procesa (Žorga, 2009).

¹⁴ Žorga (2007) predvidoma uporablja izraz ‚svetovalec‘ zaradi revije, kjer je omenjeni članek izšel. Menim, da se bistvo in pomen izraza ne bi spremenil, če bi namesto tega uporabljal izraz supervizant.

funkcij (Kobolt in Žorga, 2006). Individuacija kliče po uravnoteženem razvoju vseh funkcij, a popolna integracija vseh štirih¹⁵ funkcij ni mogoča v celoti (Jacobi, 2000).

Ivič (1985, v Kobolt, Žorga, 2006) trdi, da so srž sprememb v dobi odraslosti spremembe v odnosih med posameznimi dimenzijami ene funkcije ali med posameznimi funkcijami. Integriranost posameznih dimenzij osebnosti se povečuje, kar (lahko) vodi k:

- večji celovitosti osebnosti,
- boljšemu funkcionalnemu sodelovanju različnih psihičnih področij,
- večji delovni sposobnosti,
- tistemu, kar (laično) imenujemo modrost, kjer gre za bolj harmonično doživljanje sebe (Žorga, 2007).

Modra oseba bi naj imela nek globlji uvid, kar ji omogoča, da bolje svetuje ali izvede akcijo glede na dane okoliščine. Med supervizijo supervizor pomaga supervizantu izbrati ustrezne akcije, ki so optimalne za njegovo delo in profesionalno rast. Z reflektiranjem uspehov in neuspehov v karieri lahko supervizanti razvijejo metazavedanje procesa. To lahko vodi do modrosti, ki se izkuša kot razširitev ozkega, specializiranega pogleda v širšo perspektivo oz. kontekst (Žorga, 2007).

Gre za pronicljiv in racionalen vpogled v življenje v vseh njegovih aspektih. Self in njegovi mehanizmi niso več povezani z disfunkcionalnimi asociacijami, motečimi čustvi ali nehotenimi avtomatizmi odzivanja, ki prihajajo iz posameznikove preteklosti. Pascual Leone (2000, v Žorga, 2007) izpostavi svoje razumevanje modrosti, ko se naučimo

¹⁵ Tukaj imam v mislih Jungovo pojmovanje funkcij. Psihično funkcijo razume kot psihično delovanje, ki ostane nespremenjeno ne glede na spremembe v okolju in ne glede na vsebino. Loči štiri glavne funkcije; po dve se pojavljata kot izključujoča se para nasprotij, kar pomeni, da se ne moreta uporabljati istočasno. Ta para sta: mišljenje – čustvovanje (racionalni funkciji, ker se obe poslužujeta vrednotenja) in intuicija – čutenje (iracionalni funkciji, saj ne operirata s stališči, ampak s čistim opazovanjem brez osmišljanja). Ena funkcija je superiorna (tj. človek jo pretežno uporablja) – je zavestna, dve funkciji sta delno ozaveščeni, medtem ko je ena funkcija inferiorna – je popolnoma nezavedna. Ta nezavedna funkcija zaradi popolne neizdiferenciranosti in mešanja z nezavednim poseduje infantilni in arhaični značaj ter deluje avtonomno, ko ji to ustreza. Med procesom individuacije naj bi se te funkcije integrirale, tj. ozavestile, potem bi lahko govorili o popolnem, celovitem človeku (Jacobi, 2000).

biti pozorni in poglobljeno, neposredno, spontano, nekonceptualno in na neposreden način dojemamo življenje. K takšni spremembi peljeta po njegovem mnenju dve poti:¹⁶

- zunanja pot z mentorji (npr. supervizorjem),
- notranja pot z meditacijsko prakso.

Z zunanjo pomočjo supervizorja ima supervizant boljše možnosti za eksistenčni in profesionalni uvid, namesto da se bori z disfunkcionalnimi obrambnimi mehanizmi, kar mu preprečuje, da bi neposredno dojel situacijo (prav tam).

Če skušamo videti stvari iz kronološkega zornega kota, lahko vzpostavimo vzporednice s t. i. tokom individuacije: nakazan je v grobih črtah in kaže formalne zakonitosti. Sestoji iz dveh delov, ki imata nasproten predznak in se vzajemno pogojujeta ter dopolnjujeta: iz prve polovice in iz druge polovice življenja.

Cilj prvega dela življenja: posvetitev v notranjo stvarnost, ki se konča s čvrstim formiranjem ega, diferenciranjem osnovne funkcije in dominantnega načina zavzemanja stališč ter z razvojem ustrezne Persone; gre torej za prilagajanje in vključevanje človeka v njegovo okolico.

Cilj drugega dela življenja: poglobljen uvid v samega sebe in poznavanje Človeka, refleksija dotlej nezavedno zaostalih in preostalih črt bitja, njihovo ozaveščanje in s tem zavestna notranja ter zunanja odnosnost človeka v realni in kozmični sklop sveta (Jacobi, 2000). Jung je pri individuaciji mislil zlasti na ta drugi del.

Seveda so razvojne spremembe prisotne tudi v dobi odraslosti, le jasnega biološkega korelata nimajo, kot ga imajo otroštvo, adolescenca, starost. V tem obdobju so pomembne izkušnje in posameznikov življenjski kontekst, kjer gre za medsebojno vplivanje posameznika in socialnega okolja (Žorga, 2007). Na supervizante torej močno vplivajo okoliščine, na katere se morajo kreativno odzvati. Kreativni pristopi

¹⁶ Tukaj je na mestu primerjava z Jungovim dvodelnim razumevanjem individuacije: individuacija kot naravni proces, tj. notranja individuacija, in individuacija kot del analize, tj. zunanja individuacija.

pa lahko vključujejo refleksijo, iskanje smisla in integracijo izkušenj, kar je vse tipično za profesionalno supervizijo (prav tam).

Po Dreifussu (1995) je poleg učenja profesije supervizija prav tako pomembno orodje, da postaneš zavesten. Na tem mestu se je potrebno strinjati s Fordhamom (1969), da mora priti najprej do razvoja zavesti, preden lahko govorimo o kakršnikoli integraciji.

S spreminjanjem in popravljanjem napačnih predpostavk, ki so nas doslej omejevale, prihaja do procesa rasti in razvoja zavesti ter njene transformacije. V procesu supervizije gre pogosto za razvoj zavesti, ker v njem ozaveščamo probleme in negotovosti ter iščemo poti za njihovo razreševanje. A pomembnih življenjskih problemov nikoli ne rešimo dokončno, pravi Jung. Namen in smisel problema je namreč v tem, da se z njim trajno ukvarjamo, in ne v njegovi razrešitvi (Kobolt, Žorga, 2006).

Tudi analitični psihologi (Jacobi, 2000) trdijo, da so največji in najpomembnejši problemi v osnovi nerešljivi. Takšni tudi morajo biti, ker izražajo neizbežno polarnost, ki je imanentna vsakemu avtoregulativnemu sistemu. Človek jih ne more razrešiti, ampak jih lahko zgolj preraste. To preraščanje osebnih problemov posameznika se vzpostavlja kot dvigovanje nivoja zavesti. Višji nivo, na katerem se nahajaš, ti omogoča, da konflikte preprosto pustiš, da obstajajo, jim ne odvzameš njihove realnosti, jih ne potisneš v nezavedno ipd. Vloga razvojnih kriz in konfliktov je razgrajevanje starih struktur vedenja, pri čemer odmirajo manj zrele oblike vedenja in nastajajo nove. To daje vtis neravnotežja, neskladja, a prav v teh obdobjih kriz nastajajo novosti v razvoju oz. njegov konstruktivni del (prav tam).

Supervizija lahko pomaga k ponovnemu uravnoteženju in s tem k osebni in profesionalni rasti (Kobolt in Žorga, 2006), ki jo lahko vidimo tudi kot del procesa hoje za individuacijo.

UGOTOVITVE POSAMEZNIH RAZISKAV, KI NAKAZUJEJO ZAMETKE PROCESA INDIVIDUACIJE V SUPERVIZIJSKEM PROCESU

Žorga (2007) s kvalitativno analizo zaključnih evalvacij superviziorancev ugotavlja, da supervizija stimulira in olajša profesionalno ter osebno rast in razvoj.

Veliko udeležencev raziskave je poročalo, da se jim zdi najpomembnejša posledica supervizijskega procesa osebna rast in razvoj; dobili so globlji uvid v svoje funkcioniranje, razmišljanje in sprejemanje odločitev; pridobili so na samozavesti, razvili so večje samozaupanje; niso iskali odgovor avtoritet, temveč so pričeli iskati svoje odgovore; bolj so se pričeli zavedati svojih močnih plati pa tudi svojih šibkosti in razvili so večjo sposobnost zavestne kontrole. Razlike med posamezniki so pričeli videti kot vir učenja za vsakogar; razvili so zavedanje, da je za vsak problem možno najti več različnih možnih rešitev; razvili so večjo toleranco do razlik in sposobnost večjega distanciranja od problemov na splošno.

Žorga (prav tam) ugotavlja, da so do podobnih ugotovitev prišli še drugi raziskovalci, ki so jih zanimali učinki supervizije na supervizante (prim. Bogataj, 1997; Bečela, 2002; Kobolt, 1998).

Aktivna udeležba v superviziji torej povečuje avtonomijo in fleksibilnost udeležencev pri soočanju s profesionalnimi težavami in izboljša njihovo zavedanje t. i. systemskega. Znanje in izkušnje, ki jih supervizanti pridobijo med supervizijo, se reflektirajo v njihovem osebem in profesionalnem življenju.

ANALIZA EVALVACIJ

Montejeva in Solloda (1995, v Freedle, 2006) ugotavljata, da so jungovski koncepti nomotetska baza za razumevanje človeške izkušnje, nimajo pa opazovalnih, empiričnih referenc, ki bi omogočale predikcijo človeškega vedenja. Povedano drugače: koncepte je težko, skoraj nemogoče prenesti na področje empirije. A kljub temu so bili nekateri poskusi v tej smeri že narejeni.

Batteyeva (1995, v Freedle, 2006) je v svoji raziskavi skušala izmeriti individuacijo: merila je stopnje oz. pogostost projekcij in kognitivne kompleksnosti pri ženskah, ki so šle skozi procese individuacije, ko naj bi šlo za manjšo mero projekcij in večjo kognitivno kompleksnost. Svetovala je pogostejšo uporabo kvalitativnih metod pri tovrstnem raziskovanju. Tudi v doktorski disertaciji, ki je raziskovala pojavljanje individuacije pri bolnikih s poškodbami glave v sklopu terapije s peskom, so bile v kvalitativno-teoretski raziskavi ugotovljene posamezne prvine

individuacije: ozaveščanje nezavednih vsebin, konfrontacija s Senco, manifestacija Sebstva.

Analiza evalvacij obsega dva dela:

1. V analizi treh zaključnih evalvacij supervizijskega procesa študentk socialne pedagogike, ki so v študijskem letu 2005/2006 obiskovale izbirni predmet Supervizija, bom skušal najti posamezna pričevanja, izjave, stavke in besede, ki bi jih lahko razumeli kot ‚pričevalce‘ individuacije. O dokazih v strogo znanstvenem smislu na tem mestu seveda ne moremo govoriti.
2. Podal bom svoje videnje oz. izkušnjo procesa supervizije in poročal o morebitnih ‚vložkih‘ individuacije v njej.

ANALIZA EVALVACIJE 1

Supervizantka je zadovoljna z dejstvom, „da se je ravno v 4. letniku največ naučila“, kar povezuje s tem, da je veliko delovala ‚v praksi‘ oziroma da je ‚povezovala‘ teorijo in prakso. Poroča o svojem videnju življenja, ki ga sestavljata „osebna in profesionalna plat“. Počuti se bolj kompetentno za opravljanje pedagoškega poklica. (*Občutja kompetentnosti govorijo o napredovanju v ciklusu prehoda oz. krogu kompetentnosti, pomeni, da gre za nek razvoj.*) Izraža zadovoljstvo nad tem, da je pridobila komunikacijske veščine in da zna „bolje komunicirati z ljudmi osebno“. (*Torej se lažje ‚povezuje‘ z zunanjim svetom.*) Pravi, da je s pomočjo supervizije „bolje spoznala sebe – celostno“. (*Vzpostavljen je boljši stik s seboj, poznavanje sebe, beseda ‚celostno‘ sama nakazuje krog, celoto, simbol individuacije.*) Izpolnila so se ji vsa pričakovanja. (*Ob tem je bilo v zapisanem čutiti supervizantkino zadovoljstvo.*) Zanimivo se ji zdi, da so se uresničili skupinski cilji, ki so se prekrivali z njenimi osebnimi cilji. (*Prepletanje kolektivnega in individualnega, občutje enosti s skupino.*)

Supervizantka poroča o tem, da se je veliko naučila, da je ugotovila, kaj pomeni, „da si pri svojem delu strokoven“, s čimer je pridobivala samozavest. (*Ta del lahko razumemo kot krepitev samozavesti, ki je pomemben dejavnik razvijajočega Sebstva.*) Napiše tudi, da zna poiskati več možnih in različnih rešitev, ko se sooča s težavami. (*Kreativnost pri soočanju s problemi*) Naučila se je „dvigniti nad situacijo“. (*Najbrž lahko sklepamo, da skuša do stvari zavzeti določeno distanco.*) Pravi, da

si sedaj zna ustvariti „celostno sliko o problemu“. (*O problemu ne piše na obremenjujoč način, na tem mestu tretjič uporabi besedo ‚celostno‘.*) V analizi pove, da se je počutila varno (na treh mestih). Zanimiva je bila ugotovitev supervizantke, ki je različnost med članicami v skupini videla kot morebiten vzrok njihovega dobrega sodelovanja in ujemanja v skupini. (*Bipolarnost nasprotij, ki se dopolnjujejo.*) Pove, da jih je supervizorka ‚dobro vodila‘ in da je z postavljanjem pravih vprašanj omogočila uvid v celotno situacijo. (*Ponovno uporabi besedo celota; prišlo je torej tudi do posameznih uvidov med supervizijo.*)

ANALIZA EVALVACIJE 2

Supervizantka daje zanimivo primerjavo na začetku evalvacije, ko skuša orisati svoje počutje v skupini na začetku supervizijskega procesa, strahove, ki so jo spremljali, težave z izpostavljanjem. „Tako sem bila kot želva, ki le z enim očesom kuka ven iz oklepa.“ (*Oklep¹⁷ ponazarja v jungovski psihologiji koncept maske oz. persone, kjer gre za t. i. socialni, prilagodljivi del jaza.*) In nadaljuje, da je „ta želva postala bolj pogumna in je ugotovila, da lahko zaupa skupini, ter prišla iz oklepa“. (*Besede nakazujejo razvoj v smeri večje spontanosti, zaupanje, o katerem smo govorili že v predhodnih poglavjih; gre za proces izginjanje vase zaprte introvertirane pozicije.*) V skupini se je počutila varno, pravi, da je ni bilo strah priznati svojih napak. Prav počutje v skupini („Ne bi mogla biti boljša skupina. Počutila sem se varno.“) je po njenem mnenju pripomoglo, da je lahko bila takšna, kakršna je. (*Pristnost kot izraz delovanja Sebstva, biti to, kar si, brez pretvarjanja in razmišljana o tem, v kakšni luči te bodo videli drugi, kakšen vtis boš nanje naredil.*) Tudi ta supervizantka izpostavlja, da so se ‚karakterji‘ v skupini med seboj razlikovali, da pa so skupaj ‚dobro delovali‘. (*Privlačenje nasprotij in njihova transformacija v Enost; unija nasprotij je termin, ki izhaja iz ‚coincidentie oppositorum‘ - termin, s katerim operirajo številne religije: hinduizem, budizem, taoizem, zen, sufizem. Jung je bil mnenja, da gre za odkritje enosti v stvareh, ki so se pred tem zdele različne; izhajal je iz tradicije religiologov (Mircea Eliade).*) Vedno znova je ugotavljala, „da ni recepta, kako delati z ljudmi“. (*To*

¹⁷ Tukaj najprej pomislimo na Reichovo formulacijo karakternega oklepa: skupek organskih procesov, ki imajo opraviti s psihično obrambo.

nakazuje neko prepuščanje situaciji, toku dogodkov.) S temami, ki so jih obdelovali na superviziji, se je skušala identificirati; z njihovo pomočjo se je pričela zavedati „nekaterih osebnostnih lastnosti, ki so mi všeč, in tudi takšnih, ki si jih želim spremeniti“, dobila je tudi ideje, kako to narediti. *(Ozaveščanje pozitivnih kot tudi senčnih strani je lahko pokazatelj, da se je na nek način ‚dogajal‘ proces individuacije, sebe je razumela na bolj pristen, sprejemajoč način.)* V nadaljevanju zapiše, da je ozavestila svoj strah pred obvezami, da ga sicer še ni razrešila, da pa je zavedanje „že prvi korak k rešitvi“. *(Ozaveščanje nakazuje pot k integraciji posameznih (tudi nezavednih) vsebin v bolj celostno, koherentno celoto.)* Po drugi strani pa zapiše tudi, da se je naučila „osredotočiti na eno stvar“, kar je zanjo zelo pomembno, da se lahko s problemi sooča in jih rešuje. *(Osredotočanje na eno stvar je lahko pokazatelj, da je stopnja razpršenosti zavesti manjša, da se supervizantka na ta način lažje sooča z notranjim (pravi, da se „nič več ne zapleta“) in zunanjim¹⁸ svetom (rešuje probleme.)* Supervizantka poroča o lažjem ‚verbaliziranju‘ svojih počutij in čustev ter zato bolj odprtem oz. neposrednem odnosu z drugimi („Včasih mi je bilo zelo težko nekomu reči, da ga imam rada ali da mi gre na živce, zdaj mi to ne dela večjih težav.“). *(Zanimivo opažanje supervizantke, ki ga lahko razumemo kot nek zametek razvoja Sebstva, kjer izhajaš iz pristnejšega stika s seboj, z bolj pogumnim in odprtim odnosom s samim seboj in preko verbalizacije z okoljem.)* Med supervizijo se je naučila tudi, da „ničče ni popoln, nezmotljiv“ in da ni njena „dolžnost, da vse razume, tolerira, sprejema, da je brez predsodkov“. *(Gre za večje sprejemanje sebe s svojimi napakami, slepimi pegami vred, odstopanje od neke sheme idealiziranega profesionalca k realnejšemu principu razumevanja le-tega.)*

ANALIZA EVALVACIJE 3

Supervizantka je bila zadovoljna z doprinosom supervizije k njenemu osebnemu in poklicnemu področju, ki se ji zdita prepleteni in povezani. Pravi, da skuša vse, kar „ozavesti v procesu učenja in zorenja v tem poklicnem procesu, uporabiti in prenesti v svoje zasebno življenje“. Pravi, da je pridobila samozavest tako osebno kot poklicno, postala

¹⁸ Že predhodno je bilo opozorjeno na problematičnost delitve zunaj – znotraj; tukaj je bila podana zaradi lažjega razumevanja same vsebine.

pozorna na svoje delovanje in reagiranje, ki da ga poskuša reflektirati in o njem aktivno razmišljati. (*Vsekakor gre za nek koherenten odnos do same sebe, sprejemanje različnih delov, prenos naučenega, procesnost učenja in zorenja, kar lahko govori o napredovanju v smislu uveljavljanja Sebstva. Tudi refleksija in večja pozornost na svoje vedenje pričata o tem.*)

Poroča o uvidu, do katerega je prišla med supervizijo: opisuje občutek, „ko se dvigneš nad situacijo in jo pogledaš od zgoraj, z distance“. (*Govori o t. i. metapoziciji, ki priča o širitvi zavesti v smislu napredovanja nase naravnanege jaza v polje Sebstva.*) Seznanila se je s t. i. ‚zakoni življenja‘; gre pa za spoznanja, s katerimi se je soočila med procesom supervizije in ki imajo zanjo „ogromno vsebine in uporabnosti“.

Tudi ona poroča o dobrem počutju v skupini, ki ji je omogočila, da se je počutila varno, sprejeto, „takšno, kot sem – z vsemi svojimi napakami in pomanjkljivostmi, pa tudi z vsemi svojimi dobrimi stranmi“. (*Supervizantka govori o sprejemanju sebe, pozitivnih in negativnih lastnosti, o pomembnosti občutka varnosti v skupini.*)

MOJA (KRATKA) POT INDIVIDUACIJE V SUPERVIZIJI – SPOMINI NA UDELEŽBO V PRVEM SUPERVIZIJSKEM PROCESU

Prvi stik s supervizijskim procesom sem doživel v enem izmed zavodov, kjer sem bil zaposlen kot pedagog. Na superviziji sem bil trikrat s takajšnjimi sodelavci v pedagoški službi. Zanimivi spomini, ki so name naredili močan vtis; predvsem ena izmed izvedenih supervizij, ki je bila izvedena zunaj okolja, ki na sam supervizijski proces ni delovalo ravno vzpodbudno (grad, rešetke, stara oprema).

Supervizija je zame v tistem času prišla kot neka pomočnica pri vklapljanju v novo delovno okolje, s čimer sva imela s sodelavko, ki sva prišla na novo, kar nekaj težav. Znotraj pedagoške službe so bile že ustvarjene posamezne podskupine, nad kolektivom je visela medijsko odmevna afera z nekdanjo sodelavko, kar je pustilo na kolektivu močan pečat. Sam sem to občutil kot nenehne zavrnitve moje kompetentnosti in predvsem avtonomije z nenehnim poudarjanjem timskega dela, ki pa je bilo v resnici zgolj metoda za nadzor nad mojimi ravnanji; za naklonjenost kolektiva sem se moral na nek način boriti, si predvsem izboriti svojo strokovno pozicijo in mnenje, ki ga bodo sodelavke upoštevale.

To ni bilo lahko. Situacija je name delovala stresno in v službo sem se vozil s tistim neprijetnim občutkom v želodcu, ki se ga spomniš še dolgo zatem, v razmišljanju se začneš izgubljeni, saj ne veš, kaj se od tebe sploh pričakuje, kaj naj si misliš, kako naj se sploh vedeš. Pot spremembe je bila sicer dolga in mučna, do preloma pa je prišlo prav na omenjenem supervizijskem srečanju, na katerega smo se pedagogi odpeljali nekega petkovega jutra. Ta dan mi je ostal v prav posebnem spominu, saj se spominjam večine detajlov tistega dne. Že vožnja v službo je bila drugačna kot ponavadi, spomnim se sončnega vzhoda, barv sonca in glasbe v ozadju; kot da sem na nek način pričakoval ta prelom, kot da sem se nezavedno odločil, da moram na stvari pričeti gledati drugače, poiskati stik s seboj in ponovno delovati pristno, biti takšen, kot sem, napredovati v duševnem smislu.

Supervizijo smo imeli v planinskem domu v posebni sobi za goste. Po začetnem ogrevalnem krogu s kavico smo se ob tihi meditativni glasbi in vodeni meditaciji pričeli sproščati, meditirati na tleh. Po meditaciji smo se pogovorili o občutjih in skušali podati interpretacije lastnih simbolov v procesu meditacije. Počutil sem se umirjenega, spravljenega s seboj, toplota mi je oblivala telo, bil sem tukaj in zdaj, prepuščen toku dogodkov. Bil sem eno z okolico. V ušesih mi odzvanja Cohenova Hallelujah, ki smo jo v tisti sobi pred začetkom supervizije tudi poslušali. Še danes mi grede mravljinici po roki.

Na srečanju sem se počutil varnega, supervizorki sem zaupal. Pri obravnavi primera sem se oglasil k besedi in podal svoj primer: pred kratkim mi je namreč pri nakupovanju osebnih potrebščin pobegnil mladenič, kar smo potem na skupini predebatirali, se pogovorili o občutkih odgovornosti ipd. Spomnim se, da sem takrat prvič začutil neposredno podporo ostalih sodelavcev. S tem dogodkom sem prešel proces iniciacije, postal eden izmed njih, človek iz mesa in krvi. Zaupanje med nami se je povečalo.

V nadaljevanju smo razrešili še konflikt, ki sem ga imel s sodelavko. Dokaz, da se osebno in profesionalno prepletata, je bil podan: sodelavka je imela v domačem okolju osebne težave, s čimer se je borila tudi v službi. Različni obrambni mehanizmi so se zlomili pod iskrenostjo mojih besed, ki niso bile obtožujoče in napadalne, kot je znala biti sama do mene, ampak na nek način razumevajoče in suportivne. Ostal je krik in njen predirljiv jok. Takrat sem prvič doumel moč srečanja z

drugim človekom. Postal sem bolj odprt v svoji naravnosti in razumevanju drugega. Interpretacije in sklepanja so se umaknile ušesu in sprejemanju. Bil sem tam. Spremenjen. Razumljen. Šele zdaj vidim, da sem takrat spoznal, kaj pomeni zaupati. Pa ne zgolj vase ali v drugega, temveč zaupati v enost in prepletenost vsega, kar me obdaja in kar sem.

Najbrž se je zgodil premik v smeri procesa individuacije. Vem ne, verjamem pa, da je supervizija na tisti točki pripomogla k temu.

SKLEP

Plaut (1995) se sprašuje, kako oceniti napredek v superviziji. Enako bi lahko rekel za individuacijo. Posamezni avtorji (Battey, 1995, v Freedle, 2006) so konceptu individuacije že poskušali poiskati večjo znanstveno težo s tem, ko so iskali njegove indikatorje in jih povezovali z drugimi ugotovitvami. Vprašanje je, koliko so bili v teh poizkusih uspešni.

Če potegnem vzporednico med obema procesoma (supervizije in individuacije), lahko ugotovim, da gre pri obeh konceptih za raznolike definicije in razumevanja, ki niso enoznačna, kar lahko povzroči kar nekaj težav pri raziskovanju. Najbrž bi se bilo potrebno v prihodnje odločiti zgolj za eno definicijo, narediti primerjavo in slediti raziskovalnemu načrtu.

V prispevku je bilo prikazano, da nekatera sovpadanja in soodvisnost obeh procesov obstajajo. Koncept individuacije lahko torej apliciramo v supervizijski proces kot pripomoček tako supervizorju kot supervizantu, da vesta, kje se trenutno nahajata in kam gresta. Ugotovitev nima neke globlje znanstvene vrednosti, se je pa zato povečal uvid v samo (metodološko) problematiko, ki sem jo na začetku pripravljanja prispevka zgolj slutil.

Doseganje individuacijskega vrha samouresničene osebnosti, Sebstva, najbrž ne more biti supervizijski cilj sam po sebi, saj supervizija posega predvsem na polje profesionalnega, na področje dela, zato bi na tej individuacijski poti supervizantu manjkalo del, ki bi razvijal polje osebnega. Postavljena teza (*Proces individuacije supervizanta lahko vidimo kot enega izmed ciljev supervizije.*) torej teoretično ni bila potrjena. Tudi zato ne, ker je individuacija proces in ne more biti cilj kot tak. Lahko je neka pot, h kateri stremimo tudi v supervizijskem

procesu kot neke vrste ‚stranskemu učinku‘, za načrtno delo na tem področju pa je potrebno pustiti prosto pot za to usposobljenim terapevtom. Kar pa lahko ugotovimo, je, da proces supervizije pri tem pomaga. O tem bi lahko pričal tudi sam.

V analizi evalvacij je bilo ugotovljeno, da je za analizo vsekakor najprimernejši kvalitativni pristop, ki izhaja iz fenomenološkega razumevanja znanstvenih metod. Najbrž bi jo bilo potrebno v prihodnje izpiliti. Ugotovil sem, da se iz analize lahko opazijo nekatera prepletanja oz. vsaj vpliv supervizije na ravni osebnostne rasti supervizanta. Gre za določene »zametke« individualizacije, na kar so nakazale določene besede, koncepti supervizantov v poročilih. Ugibam oz. predpostavljam, da bi se z nadaljevanjem procesa supervizije proces individualizacije še poglobljal in bi na koncu lahko pripomogel k samouresnitvi posameznika. Ne gre torej za vzrok, gre za enega izmed pomembnejših dejavnikov, ki bi k temu pripomogel.

Če sklenem, individualizacijo razumem bolj kot premik v širino in globino, v neko zaobjemanje sveta, njegovo ponotranjanje, sprejemanje, s čimer se poglobi zaupanje vanj in vase. Supervizorja in supervizanta. Zaupanje je torej ključno. In zaupanje kaže razumeti kot dejavno življenjsko držo, način aktivne soudeležbe pri ustvarjanju sveta, ki se lahko kaže tudi kot zaupanje ‚v‘. Takšno zaupanje pomeni usmerjenost v tu in zdaj in omogoča neintencionalno opazovanje dogajanja, hkrati pa stalno pripravljeno na spremembe (Kordeš, 2004).

Zanimivo bi bilo v prihodnje raziskovati, katere analitične metode in obdelave vsebin jungovskih analitikov bi lahko prilagodili delu v superviziji. In kakšno vlogo igra pri vsem tem zaupanje? Vsekakor bi se lahko dotaknili joge, metode aktivne imaginacije in oblikovanja mandale. A o tem morda prihodnjič.

LITERATURA

- Beck, U. (2001). *Družba tveganja: na poti v neko drugo moderno*. Ljubljana: Krtina.
- Dreifuss, G. (1995). *Assesing Progress in Supervision*. V: P. Kugler (ur.), *Jungian perspectives on clinical supervision* (str. 148–151). London: Routledge.

- Edinger, E. F. (2004). *Jaz in arhetip. Individualizacija in religijska funkcija psihe*. Ljubljana: Študentska založba.
- Fordham, F. (1969). *Some Views of Individuation*. *Journal of Analytical Psychology*, 14(1), str. 1–12.
- Fordham, M. (1995). *Suggestions Towards a Theory of Supervision*. V: P. Kugler (ur.), *Jungian perspectives on clinical supervision* (str. 41–50). London: Routledge.
- Freedle, L. R. (2006). *Sandplay Therapy and the Individuation Process in Adults with Moderate to Severe Traumatic Brain Injury: An Exploratory Qualitative Study*. Doktorska disertacija. Fielding Graduate University.
- Gee, H. (1998). *Developing insight through supervision: relating, then defining*. V: P. Clarkson (ur.), *Supervision: Psychoanalytic and Jungian Perspectives* (str. 9–33). London: Whurr Publishers Ltd.
- Haralambos, M. in Holborn, M. (2001). *Sociologija. Teme in pogledi*. Ljubljana: DZS.
- Jacobi, J. (2000). *Psihologija Karla Gustava Junga. Uvod u celokupno delo*. Beograd: Dereta.
- Jung, K. G. (1984). *O psihologiji nesvesnog*. Novi Sad: Matica Srpska.
- Jung, C. G. (2011). *Spomini, sanje, misli*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kobolt A. in Žorga S. (2006). *Supervizija – proces učenja in razvoja v poklicu*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta Univerze v Ljubljani.
- Kordeš, U. (2004). *Od resnice k zaupanju*. Ljubljana: Studia humanitatis.
- Kosovel, I. (1996). *Jungova znanost odrešitve*. V: A. Fištravec in B. Vežjak (ur.), *Repcija C. G. Junga pri Slovencih* (str. 41–59). Maribor: Dialogi.
- Kušar, M. (2001). *Pogovori. Meta Kušar se je pogovarjala z Damjanom Ovsцем*. *Sodobnost*, 65(1/2), str. 45–58.
- Loomis, M. in Singer, J. (1978). *Testing the Bipolar Assumption in Jung's Typology*. Chicago.
- Musek, J. (1996). *Problemi razumevanja C. G. Junga*. V: A. Fištravec in B. Vežjak(ur.), *Repcija C. G. Junga pri Slovencih II* (str. 48–55). Maribor: Dialogi.
- Nastran Ule, M. (2000). *Temelji socialne psihologije*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.

- Pascal, E. (1999). *Živeti z Jungom. Vodnik po dognanjih jungovske analitične psihologije v vsakdanjem življenju*. Ljubljana: Založba Sophia.
- Plaut, A. (1995). Assessing Progress in Supervision. V P. Kugler (ur.), *Jungian perspectives on clinical supervision* (str. 145–148). London: Routledge
- Reggiori, J. (1995). Some Thoughts in the Clinical Process. V P. Kugler (ur.), *Jungian perspectives on clinical supervision* (str. 128–142). London: Routledge.
- Schmidt M. (2005). Individuation: finding oneself in analysis – taking risks and making sacrifices. *Journal of Analytical Psychology*, 50(5), (str. 595–616).
- Škamperle, I. (1996). Jungova psihologija: Pater eius sol, mater eius luna. V A. Fištravec in B. Vežjak (ur.), *Recepcija C. G. Junga pri Slovencih* (str. 15–23). Maribor: Dialogi.
- Trstenjak, A. (1992). *Pet velikih*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Ulanov, A. B. (1995). Assessing Progress in Supervision. V P. Kugler (ur.), *Jungian perspectives on clinical supervision* (str. 167–175). London: Routledge.
- Vistoropski, N. (10. 9. 2009). *Svetlana Makarovič*. Pridobljeno 3. 11. 2013 s svetovnega spleta: <http://www.delo.si/clanek/77225>
- Wilke, H.-J. (1995). Assessing Progress in Supervision. V P. Kugler (ur.), *Jungian perspectives on clinical supervision* (str. 175–181). London: Routledge.
- Žorga, S. (2007). The Development of Consciousness Through the Supervision Process. *International Journal for Advancement of Counselling*, 29(3-4), (str. 203–211).
- Žorga, S. (2009). Specifičnost procesa učenja u superviziji. V M. Ajduković (ur.), *Refleksije o superviziji: mednarodna perspektiva* (str. 7–39). Zagreb: Pravni fakultet u zagrebu i Društvo za psihološku pomoč.